

UOT 371

Rəna Məhəmməd qızı Ağayeva

Bakı Avropa liseyinin ibtidai sinif müəllimi

<https://orcid.org/0000-0002-7986-0454>

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6450094>

SİNFİN SƏMƏRƏLİ İDARƏ EDİLMƏSİNDƏ MÜƏLLİM DAVRANIŞININ ROLU

Рена Мухаммед гызы Агаева

учитель начальных классов Бакинского Европейского Лицея

РОЛЬ УЧИТЕЛЬСКОГО ПОВЕДЕНИЯ В ЭФФЕКТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ КЛАССОМ

Rana Mahammad Agayeva

primary school teacher of Baku European Lyceum

THE ROLE OF TEACHING BEHAVIOR IN EFFECTIVE CLASSROOM MANAGEMENT

Xülasə. Məqalədə sinfin səmərəli idarəsinin sinfin mürəkkəbliyini və müxtəlifliyini əlaqələndirən və daha effektiv tədris mühiti yaradan bir üsul olaraq, sinifdəki bütün təcrübələrlə bağlılığı vurğulanır. Bu təcrübələri hazırlayan və bələdçilik edən müəllimin davranışları tədris və təlimin məqsədlərinə çatmaqda mühüm amil kimi qeyd olunur. Həmçinin məqalədə müəllimin müəyyən məqsədlərə nail olmaq üçün hansı idarəetmə bacarıqlarına malik olmasından bəhs edilir. Burada sinfin idarəsi zamanı yarana biləcək problemlərdən çıxış yolları müzakirə olunur.

Açar sözlər: *sinif müəllimləri, sinfi idarəetmə, arzuolunmaz davranış, intizam, həll təklifləri*

Резюме. В статье подчеркивается связь эффективного управления классом со всеми практиками, относящимися к процессу обучения, как способ, связывающий сложность и разнообразие класса и создающий более эффективную среду обучения. Поведение учителя, разработавшего и ориентировавшего эти практики, является важным фактором достижения целей обучения. Также в статье рассказывается о том, какие навыки управления должен иметь учитель для достижения определенных целей. Здесь обсуждаются пути выхода из проблем, которые могут возникнуть во время управления классом.

Ключевые слова: *классные руководители, управление классом, нежелательное поведение, дисциплина, предложения решения*

Summary. The article emphasizes the association of effective class management with all practices relevant to the learning process as a way to connect the complexity and diversity of the class and create a more effective learning environment. The behavior of the teacher who designed and guided these practices is an important factor in achieving the goals of learning. The article also describes what management skills a teacher must have to achieve certain goals. It discusses ways out of problems that may occur during class management.

Key words: *class teachers, class management, undesirable behavior, discipline, solution suggestions*

Sinfin səmərəli idarə edilməsi müəllimin qarşısında duran önəmli vəzifələrdən biridir. Demək olar ki, sinfin idarə edilməsi hələ də bir çox müəllimlər üçün əsas problemdir. Müəllim və şagirdlər arasında tez-tez anlaşılmaqlıqlar və müəllimlərin öz siniflərini səmərəli idarə edə bilməməsi nəticəsində bir çox problemlər yara-

nır. Müəllim müəyyən məqsədlərə nail olmaq üçün bir sıra bacarıqlara malik olmalıdır. Bu bacarıqlardan biri də sinif idarəetmə bacarığıdır. Sinif idarəetmə bacarığı sayəsində müəllim bütün resurslardan və metodlardan səmərəli istifadə etməklə məqsədə nail ola bilər. Müəllim sinifdə öyrənmə – tədris proseslərindən ən yaxşı

şəkildə istifadə edir, mənfi davranışları müsbətə çevirir və müsbət davranışın daimi olmasını təmin edir. Lakin sinifdə nümayiş etdirilən müəllim davranışlarının həmişə arzuolunan şəkildə baş verdiyini söyləmək çətinidir.

Təhsilin məqsədi müsbət xüsusiyyətlərə malik şəxsiyyət yetişdirməkdir. Müəllim təhsil məqsədinə yalnız yaxşı sinif idarəçiliyi ilə nail ola bilər.

Sinfin bir sistem kimi qavranılmasını tələb edən sinif idarəçiliyinin təhsil və təlimə təsiri ədəbiyyatda ümumi qəbul edilmiş anlayış formasıdır. Sinif idarəçiliyi, resursların təşkili, ətraf mühitin səmərəli təşkili, şagirdin inkişafının müşahidəsi, yarana biləcək şagird problemlərinin proqnozlaşdırılması kimi elementləri özündə birləşdirən bir orkestr kimi sinifdəki həyatın idarə edilməsidir. Səmərəli sinif idarəçiliyi olmadan, sinif mühitində arzuolunan davranış nümunələrinin istənilən səviyyədə əldə oluna biləcəyini söyləmək çətinidir.

Sinfin idarəsi, sinfin mürəkkəbliyini və müxtəlifliyini əlaqələndirən və öyrənmə mühitini daha effektiv yaradan bir üsul olaraq, sinifdəki bütün təcrübələrlə bağlıdır. Bu təcrübələrin hazırlayıcısı və bələdçisi kimi müəllimin davranışları öyrənmə məqsədlərinə çatmaqda mühüm amildir. Bu səbəbdən şagird ehtiyacları çərçivəsində müəllim lazım olanda lider, lazım olanda isə dost olmalıdır.

Sinfin idarəsi tədris sistemi deyil, müasir sinif otağının qaçılmaz müxtəlifliyini və mürəkkəbliyini əlaqələndirən sistemətdir.

Sinfin idarə olunmasının məqsədləri:

- ✓ Vaxtın effektiv bir şəkildə istifadəsini təmin etmək;
- ✓ Şagirdin dərslə davamsızlığını minimuma endirmək;
- ✓ Sinif daxili qaydaları müəyyənləşdirib şagirdlərə mənimsətmək və tətbiq etdirmək;
- ✓ Sinifdə şagirdi motivasiya etmək;
- ✓ Sinifdə effektiv bir ünsiyyət mühiti yaratmaq;
- ✓ Sinif həyatının asanlaşdırılmasına yönəlmiş şagird-şagird, şagird-müəllim münasibətlərini tənzimləmək;
- ✓ Sinifdə istənilən davranışın nizam-intizamının yaranmasını təmin etmək.

Səmərəli idarəetmə bacarıqları olmadan müəllimlərin digər bacarıqları da səmərəsiz ola bilər. Sinfin yaxşı təşkili müəllimləri qarşılaşacaqları bir çox çətinliklərdən xilas edir. Səmərəli sinif idarəçiliyinin mühüm dəyişənlərindən birinin müəllim davranışları olduğunu söyləmək olar.

Müəllim bir tərəfdən öz bilik, bacarıq və davranışı ilə şagirdlərinin tərbiyəsi vəzifəsini yerinə yetirir, digər tərəfdən də davranışı ilə onlara təsir göstərir. Müəllimin səmimi, anlayışlı və səbirliliyi şagirdi müsbət düşünməyə, əks davranış isə şagirdə mənfi təsir göstərə bilər.

Səmərəli sinif idarəçiliyi təkcə sinif hadisələri və davranış idarəçiliyinə deyil, həm də müəllimlərin öz tədris təcrübələrində necə davranıqlarına və bu təcrübələri necə təşkil etdiklərinə diqqət yetirməyi tələb edir. Bu mənada bütün bunlar müəllimin sinfi idarəetmə fəaliyyəti, məqsədləri və məzmunu ilə bağlıdır.

Müəllim şagirdlərin davranış problemlərini aradan qaldırmaq, tədris-tərbiyə mühitini yaratmaq bacarmalıdır. Bu, birincisi, şagirdlərin təlimə ayrılan vaxtı səmərəli şəkildə qiymətləndirməsinə imkan yaratmaq, ikincisi, şagirdlərdə məsuliyyət hissini inkişaf etdirmək və davranışlarına nəzarət etmək bacarığını əldə etmək baxımından vacibdir. Müəllim planlaşdırmaqdan tutmuş proqnozlaşdırıla bilməyən problemlərin aradan qaldırılmasına qədər geniş diapazonda idarəetmə bacarıqlarına əsaslanan sinif mühitinin təşkilini və şagirdi arzuolunan məqsədlər istiqamətində koordinasiya etməyi bacarmalıdır.

Demək olar ki, bu tənzimləmənin istənilən səviyyədə həyata keçirilməsi ayrı-ayrı hissələri deyil, sinifdəki hadisələrin hamısını nəzərə almaqla əldə edilə bilər.

Müəllimlər təkcə şagirdlərin bacarıqlarına, öyrənmə vərdişlərinə deyil, həm də davranışlarına diqqət yetirməlidirlər. Davranışa nəzarət sinif idarəçiliyinin mühüm elementidir. Məsələn, şagirdlərin müxtəlif səbəblərdən dərslə bir neçə dəqiqə gecikdiyi vaxtları, demək olar ki, tez-tez müşahidə edirik. Bəs bu zaman müəllim şagirdə qarşı necə davranmalı? İlk növbədə, onu danlamağa çalışmayın, amma şagirddən hər şeyin qaydasında olub-olmadığını soruşun. Ona xatırlatmaq lazımdır ki, gecikmə onun qiymətlərinə təsir edə bilər.

Onu da qeyd etmək lazımdır ki, sinfin idarə edilməsində müəllimlər, xüsusilə də ibtidai si-

nif müəllimləri danışarkən fərqli səs tonlarından istifadə etməlidirlər. Bir çox müəllimlər yüksək səslə danışır. Onu bilmək lazımdır ki, səsi bu cür yüksəltmək şagirdlərin diqqətini çəkmək üçün heç də yaxşı üsul deyil. Bu, sinifdə stress yaradır, şagirdləri yorur və onlarda dərəcə qarşı mənfi hisslər formalaşdırır. Müəllimin məqsədə uyğun olaraq danışmaq tonundan istifadə etməsi daha yaxşı olardı. Dərəcə bütün şagirdlərin diqqətini cəlb etdikdən sonra başlanılması daha yaxşı olardı. Çox vaxt müəllimlər şagirdlərin sakitləşməyini və ya çantalarından dəftər-kitablarını çıxarıb hazır vəziyyətə gəlmələrini gözləmədən, dərhal dərəcə izah etməyə və ya tapşırığın təlimatlarını verməyə başlayır. Bu zaman, demək olar ki, həmişə müəllimin nə dediyini eşitməyən şagirdlər eşitmədiklərini bir-birindən soruşurlar. Təbii ki, bu hal sinifdə səs-küyün yaranmasına səbəb olur. Oxşar səs-küylü vəziyyət müəllimin göstərişindən sonra diqqətini müəllimə yönəltməyən şagirdlərin, dərəcə sonrakı mərhələlərində də dərəcə fikir vermədikləri zaman yaranır. Bu problemin yaranmaması üçün şagirdlərin hamısının sakitləşməsini gözləmək lazımdır. Müəllimin danışmağa başlamaq üçün onları gözlədiyini gören şagirdlər adətən özləri səs-küy salan sinif yoldaşlarına “uşaqlar sakitləşsin” kimi iradlar bildirməyə başlayır. Bununla isə müəllim öz işini asanlaşdırmış olur.

Yaxşı olardı ki, müəllimlər bir çox üsullardan istifadə etməklə şagirdlərin diqqətini dərəcə cəlb etsinlər. Məsələn, bir əlinizi havaya qaldıraraq şagirdlərlə göz kontaktı yaratmaq sinfi sakitləşdirməyin və onların diqqətini özünü cəlb etməyin əla yoludur. Şagirdlərin bu jestə öyrəşmələri bir qədər vaxt tələb edir, lakin öyrəşdikdən sonra bu jest mükəmməl işləyir. Əlinizi qaldıraraq şagirdlərə işarə edin ki, onlar da əllərini qaldırınsınlar. Bütün şagirdlərin əlləri qalxdıqdan sonra isə öz əlinizi aşağı salın və danışmağa başlayın.

İbtidai sinif şagirdləri üçün üç dəfə əl çalaraq, şagirdlərinizin də sizə cavab olaraq iki dəfə əl çalmaq istəyin. Bu, bütün şagirdlərin diqqətini sizə yönəltməyin əyləncəli və aktiv bir yoludur.

İşıqları yandırmaq-söndürmək də şagirdlərin diqqətini qısa müddətdə cəlb etməyin klassik və səmərəli üsullarından biridir.

Müsbət mühit yaratmaq və problemlərin qarşısını almaq üçün müəllimlər fərdi fərqləri

nəzərə almalı, müsbət davranışları və şagird motivasiyasını dəstəkləməlidirlər.

Düşünülmüş və şagirdləri dərəcə cəlb edəcək dərəcə planı qurulması daha vacibdir. Adətən bunu açıq şəkildə dilə gətirməsələr belə, şagirdlər maraqsız və sıxıcı dərəcələrdə darıxır. Darıxan şagirdlər isə dərəcədə problem yaratmağa ilkin namizədlərdir. Zəif planlaşdırılmış dərəcələrdə müəllim nitqi adətən daha çox yer tutur, dərəcə bir növ mühazirə xarakteri daşıyır. Şagirdlər tərəfindən praktiki formada öyrənmə və ya düzgün cavablara şagirdlərin özlərinin gəlib çıxması halları isə azlıq təşkil edir. Bunun üçün isə müəllimlər dərəcə planlaşdırmasına xüsusi diqqət yetirməli və vaxt ayırmalıdırlar.

Həmçinin dərəcəni tez-tez fərqli formalarla keçməyə çalışın. Dərəcə həmişə eyni cür keçmək hər şeyi adıləşdirir, bu isə darıxma hallarına gətirib çıxarır. Darıxma isə sözsüz ki, davranış problemlərinə səbəb olur.

Davranışların və öyrənmənin yaxşı idarə olunduğu sinifdə şagirdlər öz tədris məqsədlərini dərk edirlər və məqsədlərin həyata keçirilməsinə mane olan davranışlara əməl olunmur.

Şagirdlərin təhsil məqsədlərinə gözlənilən səviyyədə çatmasına şərait yaradan sinif idarəçiliyində mühüm faktor olan müəllim sinif mühitində müəyyən prinsiplərə əməl etməlidir. Bu prinsipləri müəllim rollarının keçəcəyi mərhələlər də adlandırmaq olar. Bunları tələbənin yaxşı davranışını dəstəkləmək, şagirdin inkişafına kömək etmək üçün hərəkətə keçmək və bu inkişaf üçün tətbiq olunacaq növbəti mərhələni düzgün müəyyən etmək kimi ifadə edə bilərik. Bu baxımdan sinif müəllimlərinin aşağıdakı prinsipləri unutmamalı olduğu vurğulanır:

a) Şagirdlər üçün sinifdə fəaliyyət metodlarını, standartlarını və ünsiyyət dövrlərini təyin edin;

b) Tədris üçün əvvəlcədən planlaşdırın və tələbələrə ehtiyaclarına uyğun olaraq materialları əvvəlcədən hazırlayın;

c) Tələbələrə irəliləyişlərini izləyən hesabatlılıq sistemlərini inkişaf etdirin;

d) Öyrənmə proqramlarına həsr olunmuş vaxtınızı və tapşırıqlarınızı təhlil edin;

e) Tədris qaydalarına və standartlarına riayət edin. Şagirdlərə onları anlamağa kömək edin.

Sınıf idarəçiliyi ilə yaradılacaq təlim mühiti şagirdlərin öyrənmək həvəsini, məlumat almağa hazırlığını, dərsin məzmununu dərk etmələrini artıran tədris mühitidir. Tədris fəaliyyətinin təşkilatçısı kimi müəllim həm də diqqətini şagirdə yönəltməlidir.

Uğurlu sınıf idarəçiliyinin ən əsas açarı təcrübələri planlaşdırmaqdır. Planlı, səmərəli şəkildə işləmək üçün müəllim arzuolunmaz davranışları üzə çıxaran hadisələri nəzərə alaraq öz davranışını yaratmalıdır.

Bu kontekstdə müəllim uyğun tədris metodu müəyyən etmədikdə və çevik yanaşma nümayiş etdirmədikdə ən yaxşı dərslər planı belə uğursuz ola bilər. Dərsdə vaxtdan istifadə ilə bağlı aparılan araşdırmalar göstərmişdir ki, zaman öyrənmədə mühüm amil ola bilər və vaxtdan istifadə təkcə müəllimlərə deyil, həm də şagirdlərə lazımdır.

İntizam problemlərinin çoxu dərslə müntəzəm başlamamaqdan qaynaqlansa da, ikinci ən problemlə hissə dərslərin bitməsidir. Diqqətlə planlaşdırılmış dərslərin tamamlanması təcrübəli müəllimlərin bir təcrübədən digərinə uğurla keçə biləcəyi bir üsuldür.

Vaxtdan səmərəli istifadə müəllimin müəyyən bir dərslər saatı ərzində şagirdə qazandırmalı olduğu bilik, münasibət və davranışların formalaşmasında mühüm amil kimi meydana çıxır. Daim eyni şeylər üzərində dayanmaq şagirdlər üçün darıxdırıcı olur. Şagirdlərə dərslər cəsarətli olduqda arzuolunmaz davranışlarla məşğul ola bilərlər. Dərsdə şagirdlərin səmərəli iştirakına şərait yaratmaqla müəllim arzuolunmaz davranışların qarşısını almış olur.

Mükəmməl pedaqoji bacarıqlara malik olan müəllimlər şagirdlərini dərslə fəal cəlb edirlər. Pedaqoji ustalığa malik olan müəllimlər şagirdlərin təlim zamanı qarşılaşdıqları problemləri bilən, şagirdlərin suallarına hazır olan, cavablarında heç bir yayınma və qeyri-müəyyənlik olmayan müəllimlərdir. Şagirdlərin səmərəli iştirakını təmin etmək üçün müəllim diqqəti cəlb edən, real həyatla əlaqə yaradaraq mövzunu emal edən müxtəlif tədris üsullarından istifadə edə bilər.

Müəllimin şəxsi və özünə güvənən halı motivasiya, əks obrazlar isə mənfi təsir göstərir. Müəllimin emosional vəziyyəti, sinifdə rahat olub-olmamasından asılı olmayaraq, hər cür qərara təsir edir. Mənfi emosiyalar və reaksiyalar

nəticəsində qərar qəbul edən müəllimlərin təsirli qərarlar qəbul edə bildiyini söyləmək çətindir. Bu səbəbdən müəllimlərin problemlərindən qurtularaq sinfə girərək daha təsirli qərarlar qəbul etmələrini və həyata keçirmələrini təmin edə bilərlər.

Səmərəli müəllim davranışları ilə bağlı praktiki yanaşmanı mənimsəyən səmərəli sınıf idarəçisi olacaq müəllimlərin tətbiq etməli olduğu əsas qaydaları aşağıdakı kimi ifadə edir.

Dəqiq olun: sınıf problemlərinin əksəriyyəti müəllim dərslə gec gələndə başlayır. Dərslə vaxtında gəlmək şagirdə və dərslə əhəmiyyət verdiyin təəssüratını yaradır.

Yaxşı hazırlaşın: tədris məqsədlərinə nail olmaq üçün dərslə yaxşı hazırlaşmaq vacibdir. Şagird öyrənmək üçün oradadır. Tədris məqsədlərinə nail olmaq sizin dərslə səmərəli hazırlığınızdan asılıdır.

Tez başlayın: dərslə tez və qətiyyətlə, şagirdləri cəlb edəcək üsullarla başlayın.

Bütün sinfin iştirakında israr edin: mövzunu izah etməyə başlamazdan əvvəl bütün sinfin diqqətini cəlb edin.

Səsinizdən səmərəli istifadə edin: səs müəllimin siniflə qarşılıqlı əlaqəsinin ən vacib elementidir. Səsinizdən səmərəli istifadə edən müəllim şagirdin diqqətini cəlb etməkdə səsinizdən səmərəli istifadə edə bilməyən müəllimdən daha üstündür.

Müəllim gərək şagirdləri bir-biri ilə müqayisə etməkdən çəkinsin, çünki aşağı nəticə göstərən şagirdlərin tamamilə itirilməsinə səbəb ola bilər.

Vədlərinizə əməl etmək üçün diqqətli olun: vədlərə əməl etməmək sinifdə inamı sarsıda bilər.

Sınıf otağını məqsədinizə uyğun təşkil edin: oturmaqların təşkili, alətlərin və avadanlıqların düzgün yerləşdirilməsi yaxşı təşkilatçılıq üçün vacibdir.

Şagirdlərin problemləri ilə məşğul olmaq: şagirdin sınıf daxilində və xaricində yaranan problemləri ilə məşğul olmaq şagirdin dərslə fəal iştirakını artırır.

Beləliklə, müəllimin təlim-təhsil fəaliyyətinin texnoloji əsasında dayanan başlıca prinsip şagirdlərin daha çox biliklərlə "yüklənməsi" deyil, qarşıda duran problemin həlli üçün optimal yollar axtarır tapmağı onlara öyrətməkdən ibarətdir.

Problemin aktuallığı. Müəllim və şagirdlər arasında tez-tez anlaşılmazlıqlar və müəllimlərin öz

siniflərini səmərəli idarə edə bilməməsi nəticəsində bir çox problemlər yaranır. Bu baxımdan sinfin idarə edilməsi, şagird-müəllim münasibətləri cəmiyyətin ən aktual problemlərindən biridir.

Problemin elmi yeniliyi. Məqalədə sinfin təşkili və idarə olunmasında müəllim fəaliyyətinin rolu sistemli şəkildə araşdırılaraq öyrənilmişdir.

Ədəbiyyat:

1. İlyasov, M.İ. Müəllimin pedaqoji ustalığı. -Bakı: Elm və təhsil, -2013.
2. J. Kasin Lemlech. Classroom Management, Longman Press,- Newyork.-1988, -s.3.
3. Ayhan Aydın. Sınıf Yönetimi, Anı Yayıncılık, -Ankara, -1998,- s.16.
4. Nezahat Güçlü. “Öğretmen Davranışları”, Millî Eğitim, 147, 2-000,- s.21
5. Селевко, Г.К. Современные образовательныетехнологии. -М.: «Академия», -1998.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə öz əksini tapan müəllimlərin sinif idarəçiliyi ilə bağlı qarşılaşdıqları çətinliklərdən çıxış yolları müzakirə olunduğu üçün gənc müəllimlər üçün praktiki əhəmiyyətə malikdir.

E-mail: renaagayeva75@gmail.com

Rəyçilər: *ped.ü. fəls.dok.,dos.* **K.S. Məmmədov,**
ped.ü.fəls.dok. **L. Hacımuradova**

Redaksiyaya daxil olub: 19.01.2022